

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Social Sciences

p-ISSN:1300-9702 e-ISSN: 2149-3243

MAVİSEL YENER'İN ÇOCUK KİTAPLARININ ETKİLİ İLETİŞİM BECERİLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

A Review of Mavisel Yener's Children's Books in Terms of Effective Communication

Sakine HAKKOYMAZ¹

¹Dr. Öğr. Üyesi., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi antep, sakine.hakkoymaz@hku.edu.tr, orcid.org/0000-0002-3005-7900

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
08.07.2021
Kabul/Accepted:
27.12.2021

DOI:

10.18069/firatsbed.966475

Anahtar Kelimeler

Çocuk edebiyatı
Etkili iletişim
Mavisel Yener

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, çocukların iletişim becerilerini etkileme gücüne sahip olan çocuk kitaplarındaki metinlerin etkili iletişim becerileri yönünden incelenmesidir. Araştırmanın veri setini, Mavisel Yener'in 2015-2020 yılları arasında çocuklar için yazılmış 12 çocuk kitabı oluşturmaktadır. Araştırma, nitel bir araştırma olup veriler doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Çalışmaya dâhil edilen kitaplar araştırmacı tarafından ilgili alan yazın taranarak ve başka alanlarda yapılan benzer çalışmaların veri toplama araçları incelenerek geliştirilen "Kitap Künye Formu" ve "Çocuk Kitaplarında Etkili İletişim Becerilerini İnceleme Formu" aracılığıyla toplanmıştır. Bu formda etkili iletişim becerisinin unsurlarından empati, kendini açma, ben dili, dinleme, sözsüz iletişim, çatışma çözme ve güvengeniğe yer verilmiştir. Çocuk Kitaplarında Etkili İletişim Becerilerini İnceleme Formu'nda etkili iletişim becerileri kitaplardaki sıklık düzeyleriyle birlikte ve bu cümlelerin kitapta geçtiği sayfa numarasına göre kaydedilmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilerin, analizi ve yorumlanmasında; nitel araştırmada veri analizi yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde frekans (f) ve yüzde (%)'den yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen çocuk kitaplarının tamamında etkili iletişim becerilerine yer verildiği görülmüştür. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre incelenen kitaplar; etkili iletişim becerisinin dağılımına göre değerlendirildiğinde en çok sözsüz iletişim ve dinleme becerisinin en az ben dili ve empati becerisinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları doğrultusunda, etkili iletişim becerisinin ele alındığı çok boyutlu çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

ABSTRACT

This study aimed to examine the texts in children's books, which can influence children's communication skills in terms of effective communication skills. The data set consisted of 12 children's books written by Mavisel Yener between 2015-2020. It was qualitative using the document analysis technique to collect the data. The researcher developed a "Book Information Form" and an "Assessment Form for Effective Communication Skills in Children's Books," reviewed the relevant literature, and assessed the similar data collection tools in other fields to choose the books. The form involved effective communication skills such as empathy, non-verbal communication, self-disclosure, listening, conflict resolution, trustworthiness, and I-language. The given effective communication skills were recorded in the form with the frequency range and page number in the book. The study data were analyzed and interpreted using descriptive statistics, frequency (f) and percentage (%) techniques. It was concluded that effective communication skills were included in all of the examined children's books. In light of the study results, non-verbal communication and listening were the most used skills, and I-language and empathy were the least used skills in the books. In line with the findings, it is recommended to conduct multidimensional studies on effective communication skills.

Atıf/Citation: HAKKOYMAZ, S. (2022). Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarının Etkili İletişim Becerilerine Göre İncelenmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1(121-132).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Sakine HAKKOYMAZ, sakine.hakkoymaz@hku.edu.tr

1. Giriş

Çocuğun sosyal yönden sağlıklı bir gelişim göstermesi için temel olan birtakım becerileri kazanması ve bunları davranış olarak sergilemesi gerekmektedir. Çocukluk döneminde desteklenmesi gereken en önemli gelişimsel özelliklerinden biri etkili iletişim becerisidir. Etkili iletişim becerisi; saygıyı ve empatiyi temel alan, etkin dinleyebilme, somut konuşarak uygun bir biçimde kendini açabilme, duygu ve düşünceleri karşıdaki kişiye maske takmadan ben dili ile iletebilme, başkalarını küçük görmeden kendi haklarını koruyabilme, sözel ve sözel olmayan mesajları uyumlu kullanabilme biçiminde bireyin doğru kişilerarası ilişkiler kurabilmesini sağlayan ve bireyin toplum içinde yaşamasını kolaylaştıran öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Açıkalın ve Turan, 2021; Özdemir, 2021; Yüksel-Şahin, 2013). Etkili iletişim becerisi; çocukların duygu, düşünce ve olayları açıklama ve anlama becerilerini kazanmasını sağlar (Gooden ve Kearns, 2013, 1). Etkili iletişim becerilerini kazanmak, toplumsal yaşamdaki kişilerarası ilişkilerin düzenlenmesi için de önem arz etmektedir (Kılıçarslan, 2011). Çünkü etkili iletişim kuran bireyler, davranış ve duygu düzenlemeleri yapabilmekte, hayatlarında karşılaştıkları sorunlarla daha sağlıklı bir şekilde başa çıkabilmekte, doyurucu ilişkiler geliştirebilmekte ve sosyal hayatlarında daha başarılı olabilmektedirler (Cohen, 2010; Koç, Terzi ve Gül, 2015).

Etkili iletişim becerileri çocuklara farklı birtakım yollarla kazandırılabilir. Bu yollardan biri de yazınsal değeri olan çocuk kitaplarıdır. Çocuk kitapları, ilk çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadar uzanan bir evrede, çocukların bilişsel, dilsel, kişilik ve toplumsal gelişimleri desteklemek için imkânlar yaratan araçlardır (Sever, 2013, 72). Bu kitaplar, çocuğa doğru davranış kalıplarını ve toplum içinde uyulması gerekli kuralları öğretmek; sevgi, saygı, iyilik, dürüstlük, yardımlaşma gibi birtakım değerleri kazandırmak; kısacası çocuğu hayata karşı hazırlamak amacı gütmektedir (Arseven, 2005, 42). Ayrıca çocuk kitapları etkili görsel ve dilsel uyarıları aracılığıyla çocukların zihinsel gelişimlerine katkı sağladığı gibi etkili iletişim becerilerini de zenginleştirerek duyuşsal gelişim süreçlerini de etkileyen önemli materyallerdir.

Çocuk kitapları, çocukların gerçek yaşamdaki zorluklarla baş etmesinde, sorunlara farklı yollardan çözüm bulmasında empati kurmasında işbirliği yapması gibi sosyal becerilerin ve iletişim becerilerinin gelişiminde önemli bir kılavuz rolü üstlenmektedir. (Gönen ve Veziroğlu, 2013, 7). Çocuk, kendisi için yaratılmış edebiyat eserinde yaşadığı ortamın bir benzerini bularak yazılanla yaşanan arasında ilişkiler kurma, karşılaştırmalar yapma fırsatını da yakalamaktadır (Şimşek, 2012, 32). Böylece çocuklar, bu kitaplar sayesinde hayali karakterlerle birlikte gerçek hayat ile ilişki kurar ve kitaplarda yer alan bazı davranışları günlük hayatlarına aktarırlar (Sever, 2013). Bütün bunlar düşünüldüğünde etkili iletişim becerilerinin çocuk kitaplarında yer almasının çocuğun gerçek yaşamda kuracağı ilişkilerine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Çocuklar için şiir, hikâye, masal, tiyatro oyunu ve roman türünde vermiş olduğu eserleriyle tanınan Mavisel Yener; çocuk bakış açısını ve çocuk gerçekliğini dikkate alarak onlar için nitelikli eserler kaleme alan, kitapları, T.C. Kültür Bakanlığı TEDA projesi kapsamında başka dillere de çevrilmiş önemli çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarından birdir. Bu çalışmada yazarın Türkiye’de de çocuklar tarafından en çok okunulduğu düşünülen ve 2015- 2020 yılları arasında yazdığı çocuk kitaplarında etkili iletişim becerilerine ne düzeyde yer verildiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Mavisel Yener’in çocuk kitapları, etkili iletişim unsurları bağlamında yedi ayrı tema ışığında değerlendirilmiştir. Bu temalar; empati, kendini açma, ben dili, dinleme, sözsüz iletişim, çatışma çözme ve güvengenlik olarak belirlenmiştir (Yüksel-Şahin; 2013). Empati, kişinin diğer bir kişinin durumunu zihinsel ya da hayali olarak kavrayış yeteneği (Brens ve Johnson, 1998, 234); kendini açma, kişinin kendisine ait özelliklerini, iyi ya da kötü yönlerini, sevinç, mutluluk ve üzüntülerini, duygu ve düşüncelerini, arzu, istek ve beklentilerini, yetenek ve becerilerini kendince en uygun kişi veya kişilerle, sözel veya sözel olmayan yollarla paylaşmasıdır (Çetinkaya, 2013, 137). Ben dili, karşıdaki kişinin davranışları karşısında bireyin yaşadığı duyguları dile getiren, suçlayıcı ve değerlendirmeye olmayan ben mesajları içeren dil (Gordon, 1996,109); dinleme, dinleyicinin iletilenleri alması, işleme ve kullanması (Odyakmaz ve Acar, 2008, 33); sözsüz iletişim, insanlar arasında konuşma dışındaki araçlarla gerçekleşen iletişimdir (Mutlu,2008, 269). Çatışma çözme, çatışmanın tarafları arasındaki uzlaşma ya da anlaşma ile sonuçlanması durumu (Karip, 2010, 33); güvengenlik, ise başkalarını küçük görmeden, onların haklarını yadsımadan bireylerin kendi haklarını koruyabilmeleri için geliştirilen bir çeşit kişiler arası ilişkiler biçimi (Uz-Baş, 2013, 175) olarak tanımlanmaktadır.

Geleceğin toplumunu şekillendirecek olan bugünün çocuklarının birçoğunun okuma yoluyla elde edeceği etkili iletişim becerilerine ait unsurların Mavisel Yener'in çocuk kitaplarında incelenmesiyle çocukların bu alanda farkındalık düzeylerinin artacağı, bu sayede arkadaşlık, birlikte yaşam becerileri ve saygı gösterme, dinleme, paylaşma, işbirliği kurma, empati yapma, çatışma çözme ve dahası yaşama dair pek çok becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bu çalışmanın sonuçlarının yayınevlerine, yazarlara ve bu alanla ilgili araştırma yapacak olan araştırmacılara bir kitap listesi sunarak yol gösterecek olması, bu araştırmayı önemli kılmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın genel amacı, çağdaş çocuk edebiyatı yazarı Mavisel Yener'in son beş yılda (2015-2020) çocuklar için yazılmış, Türkçe basılmış kitapların içinde yer alan etkili iletişim unsurlarının incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma desenlerinde veriler görüşme, gözlem, günlük ya da doküman incelemesi gibi yöntemlerle toplanmaktadır. Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan durumlar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, 189). Doküman incelemesi ile araştırma sürecinde elde edilen bulguların yeniden gözden geçirilme ve karşılaştırılma olanağı bulunduğu ve zaman içerisinde değişime uğrama olasılığı bulunmadığından dolayı daha objektif bulgulara ulaşılabilmektedir (Merriam, 2013). Bu araştırmada da kitapları etkili iletişim becerileri açısından incelemek, ulaşılan verileri ayrıntılı ve bütüncül olarak görmek amaçlandığı için doküman incelemesinden yararlanılmıştır.

2.2. Araştırmanın Veri Seti

Araştırmanın veri seti birtakım ölçütlere göre belirlenmiştir. Bu araştırmadaki ölçüt; çocuk kitaplarının Mavisel Yener'e ait, son beş yılda (2015-2020) yayımlanmış, erken dönem çocuklarına yönelik yazılmış ve Türkçe basılmış olmasıdır. Bu kapsamda, tarama yapılan tüm kitaplarda ortak olarak ulaşılan ve belirlenen kriterlere uyan toplam 12 çocuk kitabı araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. İncelenen kitaplara ilişkin bilgiler **Tablo 1**'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocuk Kitapların Veri Setine Ait Künye Bilgileri

Sıra	Kitabın Adı	Yayın Yılı	Yayınevi	Kitabın Türü
1	Kim Bu Yaramaz?	2017	Tudem	Öykü
2	Çok Acayip Bir Macera	2020	Tudem	Öykü
3	Masal Sevenler Bulutlara Baksın	2016	Hep Kitap Yayınları	Masal
4	Dedemin Masalı	2020	İndigo Yayınevi	Masal
5	Masalcının Mektubu	2017	Bilgi Yayınevi	Öykü
6	Gülümsemek iyidir	2018	Uçanbalık	Öykü
7	Tembel Teneke Acaba Nerede?	2020	Tudem	Öykü
8	Dondurmalı Masal	2020	İndigo Yayınevi	Masal
9	Öğretmenim Atatürk	2017	Bilgi Yayınevi	Öykü
10	Dans Sevenler Ayağa Fırlasın	2018	Hep Kitap	Şiir /Masal
11	Pijamalı Masal	2019	İndigo Yayınevi	Öykü
12	Karamelli Akide Şekeri	2015	Bilgi Yayınevi	Öykü

2.3. Verilerin Toplanması ve Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla öncelikle Mavisel Yener'den izin alınmış ve yazarın son beş yılda yazmış olduğu çocuk kitapları araştırmacı tarafından satın alınmıştır. Araştırmanın veri toplama tarihleri 10.01.2021-10.03.2021 tarihleri arasındadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından iki form hazırlanmıştır. Kitaplarla ilgili bilgiler için "Kitap Künye Formu" kullanılmıştır. Bu formda kitabın adı,

yayınevi, kitabın türü ve yayın yılı gibi başlıklar yer almaktadır. İlgili alan yazından faydalanılarak ve benzer çalışmaların veri toplama araçları incelenerek “Çocuk Kitaplarında Etkili İletişim Becerilerini İnceleme Formu” oluşturulmuştur. Formda empati, kendini açma, ben dili, dinleme, sözsüz iletişim, çatışma çözme ve güvengenlik kategorilerine yer verilmiştir. Oluşturulan formlar, iki Türkçe eğitimi ve bir de ölçme değerlendirme alanında görev yapan üç uzmanın görüşüne sunulmuş ve uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

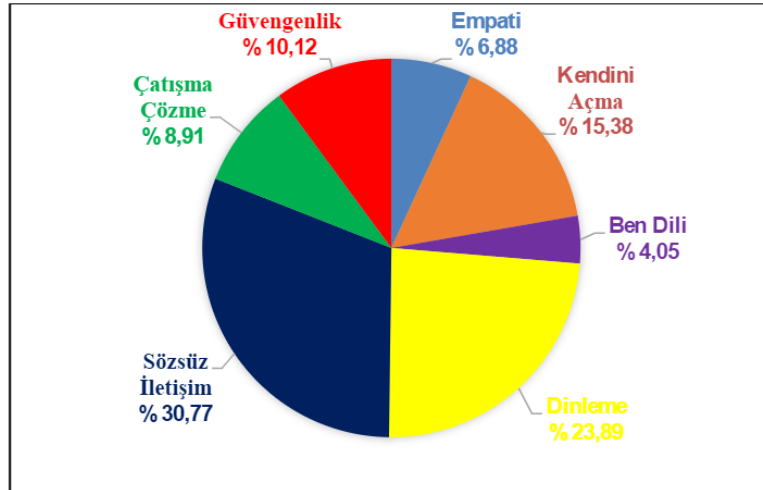
Bu çalışmada elde edilen verilerin, analizi ve yorumlanmasında; nitel çalışmada veri analizi yöntemlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2018, 239). Veri setine dâhil edilen tüm çocuk kitapları, daha önceden belirlenen temalara göre araştırmacı tarafından incelenmiştir. Kitaplar incelenirken, etkili iletişim becerileri ile ilgili olan cümleler kodlanarak not edilmiştir. Verilerin dış geçerliliğini sağlamak amacıyla kitaplardan alınan etkili iletişim ile ilgili ifadelerin örneklerine yer verilmiştir. Verilerin çözümlenmesinin son aşaması bulguların yorumlanması aşamasıdır. Çözümlenen veriler çalışmanın problemi doğrultusunda temalandırılmış, kodlanmış ve tablolaştırılarak bulgular kısmında tablolar halinde sunulmuştur.

3. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde Mavisel Yener’in çocuk kitaplarının incelenmesi amacıyla elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Kitaplardaki etkili iletişim unsurları yorumlanmış, frekans verilerek tablo ve şekiller halinde sunulmuştur.

3.1. Mavisel Yener’in Kitaplarındaki Etkili İletişim Unsurlarının Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan etkili iletişim becerilerine ait bilgiler Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarındaki Etkili İletişim Unsurlarının Dağılımı

Şekil 1’deki grafik incelendiğinde toplam etkili iletişim becerisi unsurlarının %30,77’sini sözsüz iletişim becerisinin, %23,89’unu dinleme becerisinin, %15,38’ini kendini açma becerisinin, %10,12’sini güvengenlik becerisinin, %8,91’ini çatışma çözme becerisinin, %6,88’ini empati becerisinin ve %4,05’ini de ben dilinin oluşturduğu görülmektedir. Bu verilere göre çocuk kitaplarında etkili iletişim unsurları bakımından en fazla orana sahip iletişim becerisinin sözsüz iletişim olduğu, en az oranına ben diline ait olduğu görülmüştür.

3.2. Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Empati becerisinin Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan empati becerisine ait bilgiler **Tablo 2**'de sunulmuştur.

Tablo 2. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Empati Becerisi Unsurunun Dağılımı

Kitap Adı	f
Kim Bu Yaramaz?	3
Çok Acayip Bir Macera	2
Masalcının Mektubu	2
Öğretmenim Atatürk	2
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	1
Dedemin Masalı	1
Gülümsemek iyidir	1
Tembel Teneke Acaba Nerede?	1
Dondurmalı Masal	1
Dans Sevenler Ayğa Fırlasın	1
Pijamalı Masal	1
Karamelli Akide Şekeri	1
Toplam	17

Tablo 2'de görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 17 tane empati becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar empati becerisinin dağılımına göre incelendiğinde bu becerinin dağılımı bakımından en zengin çocuk kitabı *Kim Bu Yaramaz?*'dir. Bu kitabı *Öğretmenim Atatürk*, *Masalcının Mektubu* ve *Çok Acayip Bir Macera* kitapları takip etmektedir.

Bu kitaplarda geçen empati becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

"Kesinlikle... Bayramda hatırlanmak herkesi sevindirir." (*Kim Bu Yaramaz?*, s. 2)

"Keşke önce bana danışsaydın. Kimsenin malını sormadan alma sakın. Ama görüyorum ki çok pişmansın." (*Dedemin Masalı*, s.31)

"Tiyatro oyuncularının işinin ne zor olduğunu anlamıştık." (*Karamelli Akide Şekeri*, s. 24)

"Aaaa, siz bunu neden taşıyorsunuz? Size göre çok büyük değil mi? Beliniz ağrıyacak!" (*Masalcının Mektubu*, s. 10)

3.3. Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Kendini Açma Becerisinin Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan kendini açma becerisine ait bilgiler **Tablo 3**'te sunulmuştur.

Tablo 3. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Kendini Açma Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Öğretmenim Atatürk	6
Çok Acayip Bir Macera	5
Masalcının Mektubu	5
Pijamalı Masal	5
Karamelli Akide Şekeri	5
Kim Bu Yaramaz?	3
Dedemin Masalı	2
Gülümsemek iyidir	2
Dans Sevenler Ayğa Fırlasın	2
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	1
Tembel Teneke Acaba Nerede?	1
Dondurmalı Masal	1
Toplam	38

Tablo 3'te görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 38 tane kendini açma becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar kendini açma becerisi dağılımına göre incelendiğinde bu becerinin dağılımı bakımından en zengin çocuk kitabının *Öğretmenim Atatürk* olduğu görülecektir.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

"Yurdu kurtardınız. Şimdi ne yapmak isterdiniz? Hiç duraklamadan şu yanıtı verir: Milli Eğitim Bakanı olarak Türk kültürünü yükseltmeye çalışmak, en büyük amacımdır." (*Öğretmenim Atatürk*, s.121)

"İsmim Hayalbaz. Tek isteğim olmak sihirci, lütfen etmeyin itiraz. Demeyin, bu yaştan sonra olmaz. Yapacağım gösteri inanılmaz. Hayallerimizin önünde kimse duramaz." (*Pijamalı Masal*, s.27)

"Çok mutluyum doğanın kucağında, ninemle dedemin sofrasında, ağzım kulaklarımda." (*Dedemin Masalı*, s.8)

3.4. Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Ben Dili Becerisinin Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan ben dili becerisine ait bilgiler **Tablo 4'te** sunulmuştur.

Tablo 4. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Ben Dili Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Masalcının Mektubu	2
Kim Bu Yaramaz?	2
Çok Acayip Bir Macera	1
Dedemin Masalı	1
Gülümsemek iyidir	1
Dondurmalı Masal	1
Öğretmenim Atatürk	1
Karamelli Akide Şekeri	1
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	0
Tembel Teneke Acaba Nerede?	0
Dans Sevenler Ayağa Fırlasın	0
Pijamalı Masal	0
Toplam	10

Tablo 4'te görüldüğü üzere çocuk kitapları içinde toplam 10 tane ben dili becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar ben dilini kullanma becerisi dağılımına göre incelendiğinde bu becerinin dağılımı bakımından en zengin çocuk kitaplarının *Masalcının Mektubu* ve *Kim Bu Yaramaz?* olduğu görülmüştür. İncelenen çocuk kitaplarının bir kısmında ben diline ait ifadeler rastlanmamıştır.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

"Kedi ammesine gittiği için çok sevindim," dedi babası." (*Tembel Teneke Acaba Nerede?*, s.59)

"Biliyor musunuz, sadece siz bana teşekkür ettiniz. Diğer komşularımız sürprizimi beğenmediği için çok üzülüm." (*Kim Bu Yaramaz?*, s. 13)

3.5. Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Dinleme Becerisi Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan dinleme becerisine ait bilgiler **Tablo 5'te** sunulmuştur. Tablo 5'te görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 59 tane dinleme becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar dinleme becerisi dağılımına göre incelendiğinde bu becerinin dağılımı bakımından en zengin çocuk kitaplarının *Tembel Teneke Acaba Nerede?* ve *Çok Acayip Bir Macera* kitapları olduğu görülmüştür. Dinleme becerisine ait ifadeler en az ise *Dedemin Masalı* adlı kitapta rastlanmıştır.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

"Dedemin sesi kocaman bir dalga gibi kulağıma doldu: 'Nereye gitti benim tohumlarım?' İlkini şaşırđım. Anlamayıp, 'Ne tohumu?' diye sordum. Dedem bir tuhaf baktı gözlerime, işte o zaman kaynar sular indi sanki tepeme." (*Dedemin Masalı*, s.26,27)

Tablo 5. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Dinleme Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Çok Acayip Bir Macera	8
Tembel Teneke Acaba Nerede?	8
Öğretmenim Atatürk	7
Karamelli Akide Şekeri	6
Masalcının Mektubu	5
Dans Sevenler Ayğa Fırlasın	5
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	4
Gülümsemek iyidir	4
Pijamalı Masal	4
Kim Bu Yaramaz?	3
Dondurmalı Masal	3
Dedemin Masalı	2
Toplam	59

"Ninesi, tekerleme kurmayı pek severmiş: 'Baksana ağaç meyveden yıkılacak. Dallar yere yatmış kırıldı kırılacak. Mektubumu okumazsam ağaç bana darılacak.' Torunu, 'Ne? Ağacın mektubu mu?' diye şaşırmış." (Masalcının Mektubu, s. 4)

"Kendinden emin bir ses tonuyla sordu: 'Bugün kedi için kaç kişi seni aradı?' 'Kimse aramadı!'" (Tembel Teneke Acaba Nerede?, s.36)

3.6. Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Sözsüz İletişim Becerisi Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan sözsüz iletişim becerisine ait bilgiler **Tablo 6'da** sunulmuştur.

Tablo 6. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Sözsüz İletişim Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Masalcının Mektubu	15
Karamelli Akide Şekeri	9
Gülümsemek iyidir	8
Tembel Teneke Acaba Nerede?	8
Çok Acayip Bir Macera	6
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	6
Pijamalı Masal	6
Dans Sevenler Ayğa Fırlasın	5
Kim Bu Yaramaz?	4
Dondurmalı Masal	4
Öğretmenim Atatürk	3
Dedemin Masalı	2
Toplam	76

Tablo 6'da görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 76 tane sözsüz iletişim becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar sözsüz iletişim becerisi dağılımına göre incelendiğinde bu becerinin dağılımı bakımından en zengin çocuk kitabının *Masalcının Mektubu* olduğu görülmüştür. Bu kitabı *Karamelli Akide Şekeri* adlı kitap takip etmektedir.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

"Güzel gözlerini gözlerime dikti, sıcacık baktı, yutkundü." (*Karamelli Akide Şekeri*, s. 10)

“Ayakkabıcı dede sevinçle karşılaşmış onları, göstermiş en güzel ayakkabıları.” (*Dans Sevenler Ayağa Fırlasın*, s.13)

“Pijamalı Masal kaşlarını kaldırmış havaya.” (*Pijamalı Masal*, s.20)

3.7. Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarındaki Çatışma Çözme Becerisinin Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan çatışma çözme becerisine ait bilgiler **Tablo 7’de** sunulmuştur.

Tablo 7. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarındaki Çatışma Çözme Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Öğretmenim Atatürk	7
Kim Bu Yaramaz?	4
Karamelli Akide Şekeri	4
Gülümsemek iyidir	2
Çok Acayip Bir Macera	1
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	1
Tembel Teneke Acaba Nerede?	1
Dondurmalı Masal	1
Pijamalı Masal	1
Dedemin Masalı	0
Masalcının Mektubu	0
Dans Sevenler Ayağa Fırlasın	0
Toplam	22

Tablo 7’de görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 22 tane çatışma çözme becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar çatışma çözme becerisi dağılımına göre incelendiğinde çatışma çözme becerisi dağılımı bakımından en zengin çocuk kitabının *Öğretmenim Atatürk* olduğu görülmüştür. İncelenen çocuk kitaplarının bir kısmında çatışma çözme becerisine ait ifadeler rastlanmamıştır.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

“Çiftlikte iki tane Hacı olmuştur. Mustafa çözümünü bulur, ikisinden birinin adını değiştirmek lazımdır. Dayısının kararıyla Muharrem’in diğer adı Hafız olur.” (*Öğretmenim Atatürk*, s.24)

“ O zaman bayramda Naciye bu elbiseyi giyer, ben Makbule’ye eni elbise dikerim diyerek konuya çözüm getirir” (*Öğretmenim Atatürk*, s.22)

“ ‘Kızmadınız mı yani öğretmenim? ‘Hayır, neden kızayım? Günlük tutmak yerine sen buraya öyküler yazmışsın işte... Aynen böyle devam et.’ ” (*Karamelli Akide Şekeri*, s.31)

“Keşke neden üzüldüğünü bana söyleseydin... Birlikte bir çözüm yolu bulurduk.” (*Kim Bu Yaramaz?*, s.14)

3.8. Mavisel Yener’in Çocuk Kitaplarındaki Güvengenlik Becerisinin Dağılımına İlişkin Bulgular

İncelenen çocuk kitaplarında yer alan güvengenlik becerisine ait bilgiler Tablo 8’de sunulmuştur. Tablo 8’de görüldüğü üzere çocuk kitabı içinde toplam 25 tane güvengenlik becerisine ait ifade tespit edilmiştir. Kitaplar güvengenlik becerisi dağılımına göre incelendiğinde güvengenlik becerisi dağılımı bakımından en zengin çocuk kitabının *Öğretmenim Atatürk* olduğu görülmüştür. Bu kitabı *Masalcının Mektubu* ve *Karamelli Akide Şekeri* adlı kitaplar takip etmektedir. İncelenen çocuk kitaplarının bir kısmında güvengenlik becerisine ait ifadeler rastlanmamıştır.

Bu kitaplarda geçen kendini açma becerisine ait örnek cümleler aşağıda sunulmuştur:

“Ben kararımı verdim anne, mutlaka asker olacağım diyerek ayak direr.” (*Öğretmenim Atatürk*, s.36)

“Mustafa Kemal, Arap kıyafetlerine bürünmekle subayı atlatamayacaklarını anlayınca, gerçeği anlatır; güzel ve akıcı konuşma yapar. Etkilenen Mısırlı subay, uzlaşmaya razı olur (*Öğretmenim Atatürk*, s.63)

“Fikrime katılmayabilirsiniz ama ben böyle düşünüyorum.” (*Karamelli Akide Şekeri*, s.89)

Tablo 8. 2015-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Mavisel Yener'in Çocuk Kitaplarındaki Güvenlik Becerisinin Dağılımı

Kitap Adı	f
Öğretmenim Atatürk	7
Masalcının Mektubu	5
Karamelli Akide Şekeri	5
Çok Acayip Bir Macera	3
Gülümsemek iyidir	2
Tembel Teneke Acaba Nerede?	1
Dondurmalı Masal	1
Pijamalı Masal	1
Kim Bu Yaramaz?	0
Masal Sevenler Bulutlara Baksın	0
Dedemin Masalı	0
Dans Sevenler Ayağa Fırlasın	0
Toplam	25

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Mavisel Yener'in 2015-2020 yılları arasında yayımlanan çocuk kitaplarında yer alan etkili iletişim becerilerine ait unsurların varlığı ve nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamına dâhil edilen 12 kitabın tamamında 248 tane etkili iletişim becerisine ait ifadeler rastlanmıştır. Çocukların edebiyata dair önemli deneyimleri yaşadıkları çocuk kitaplarının, yaş, gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanması (Tuğrul ve Feyman, 2006), kişisel gelişimlerinde önemli yere sahip olan etkili iletişim becerilerinin de çocuk kitaplarının içeriğine dâhil edilmesi çocuklar açısından düşünüldüğünde oldukça önemli ve hassas bir konu arasında yer almaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında incelenen Yener'in tüm kitapların etkili iletişim becerilerine ait unsurları taşıyor olması önem arz etmektedir.

Araştırma bulgularından yola çıkarak çalışma kapsamına dâhil edilen kitapların etkili iletişim becerilerine göre dağılımları incelendiğinde sözsüz iletişim becerisinin diğerlerine göre fazla kullanıldığı görülmüştür. Sözsüz iletişim, iletinin gönderilmesi ve alınması sırasında iletişimin sürecine sağladığı kolaylık ve kişinin duygu durumunu en iyi biçimde ifade etmesine fırsat tanıyan özelliği ile birincil öneme sahip bir iletişim şeklidir (Gençer, 2020, 41). Yener'in de eserlerinde çocuk ve yetişkin karakterler aracılığıyla çocuklarda sözsüz iletişime yönelik farkındalık oluşturma çabası, onun sözsüz iletişimin insan hayatında büyük bir anlama sahip olduğunu bildiği ve bu yönde düşünce taşıdığını göstermektedir.

Yener'in bu çalışma kapsamında incelenen çocuk kitaplarında çocuğun dinleme becerisinin gelişimini desteklemek ve geliştirilmesine yönelik farkındalık oluşturmak adına bu beceriye yönelik iletilere de sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Kişilerarası iletişim becerisi olarak dinleme, hem etkili ve sağlıklı iletişimin kurulmasında yardımcı nitelikte hem de iletişim çatışmalarının önlenmesinde kilit noktadadır (Kavut, 2018, 219). Dolayısıyla dinleme becerisinin öneminin yazar tarafından da bilindiği ve yazarın kitaplarında genellikle etkin dinleme becerisi güçlü kahramanlar kullanıldığı söylenebilir. Yazar kitaplarının bu özelliği ile okuyucu kitlesine de olumlu özellikler aktarmaktadır. Yaşamda sorunların çözümü ve iletişim çatışmalarının önlenmesi için etkin dinleme becerilerinin kazandırılması incelenen çocuk kitaplarında özendirilmiştir.

Sağlıklı bir toplumsal birlikteliğin kurulabilmesi, sağlıklı insan ilişkileri ile mümkündür. Etkili iletişimde kendini açma sağlıklı ilişkilerin yolunu açan önemli bir beceridir. Kendini açmanın, tanıdıklığı, sevgi ve yakınlığı artırdığı ve bunun sonucunda da sağlıklı ve pozitif kişilerarası ilişkileri güçlendirip geliştirdiği görülmüştür (Sprecher, Treger ve Wondra, 2012). Yener'in araştırma kapsamında incelenen çocuk kitaplarında kendini açma becerisine ait ifadeler de yer verildiği görülmüştür. Yazarın eserlerindeki karakterlerin duygular, hedefler, hobiler, düşünceler, inançlar ve hayaller gibi insana ait pek çok özel bilgiyi içeren kendini açma davranışları hedef kitle olan çocuk okuyucuya da örnek olmakta, çocukların kendini açma becerisini desteklemektedir.

Güvenen bireyler başkalarının haklarına saygı duyarak kendi düşüncelerini rahatça ifade edebilen bireylerdir (Voltan-Acar ve Öğretmen, 2007, 68). Çocuk kitaplarının kendini ifade etme becerisine katkısı göz önüne alındığında, güvenenlik noktasında oluşturulan nitelikli karakterlerin bu kitaplarda yer alması ile çocukların güvenenlik gelişiminde katkı sağlayacağını söylemek mümkündür. Çünkü çocuklar, günlük yaşamalarında da güvenenlik becerisini kazanabilmek amacıyla karakterlerle özdeşim ve empati kurarak bu karakterleri rol model alırlar. Dolayısıyla çocuk kitaplarının güvenenlik becerisine yönelik farkındalık oluşturulması noktasında önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Ancak bu önem Yener'in araştırma kapsamına dâhil edilen çocuk kitaplarında az sayıdaki vurgusuyla değerini tam yansıtamamaktadır.

Çocuk kitaplarındaki karakterlerin bir konuya yaklaşımı, bir duruma çözüm bulma becerileri ve bir problemi çözüme kavuşturmak için kullandığı yöntemler, edebi eserlerde de önemlidir (Yakar ve Yılmaz, 2015). İyi yönetilmediği takdirde yıkıcı özellikler gösteren çatışma, olumlu ve yönetilebilir bir süreç olarak değerlendirildiğinde toplumsal yaşamın verimliliğine katkı sağlayabilir (Ozan Demir, 2009, 28). Kişiler arasında bazı nedenlerle ortaya çıkan çatışmalar ve bu çatışmaların çözüme kavuşturulmasında çocuk kitaplarının çözüm yolları önerme işlevleri vardır (Solak, 2012, 2). Çocuk okur, kitaplarda yer alan çatışmaları ve bunlara karşı geliştirilen tavır, tutum ve çatışma çözme yöntemlerini kendi yaşamına aktarabilir. Yener'in incelenen kitaplarında karakterlerin çatışma çözme süreçlerinin çocuk okura yönelik olduğu ve sağlıklı bir iletişimle bu çatışmaların çözüldüğü görülmüştür.

Çocukların kendi duygularını tanıması ve olumsuz duygularıyla baş edebilmesi kadar başkalarının duygularını anlaması da önem arz etmektedir. Bireyin başka insanların duygularını hissetme ya da hayal etme yeteneği olarak tanımlanan (McDonald ve Messinger, 2011) empati becerisine ait ifadeler çocuk kitaplarında yer verilmesi, çocukların empati kurma becerilerini daha etkili bir biçimde desteklemeyi sağlayacaktır. Yener'in bu çalışma kapsamında incelenen çocuk kitaplarında az sayıda empati ifadesine rastlanmıştır. Bu doğrultuda kitaplarda empati ifadelerine daha sık yer verilmesi gerektiği söylenebilir. Çocukların bu kitaplardaki karakterleri gözlemledikleri ve rol model aldıkları göz önünde bulundurulduğunda; çocuklarda empati gelişiminin kitaplarındaki karakterler aracılığıyla ilerleyeceğini söylemek mümkündür.

Bu çalışmada Yener'in incelmeye alınan kitaplarda yer alan etkili iletişim unsurları ben dili kullanımı açısından incelenmiştir. Ben dili, kişinin kendisini rahatsız eden davranışların tanımını yapan davranışın kendisinde nasıl bir etki ve duygu uyandırdığını açıklayan dürtüst ve sorunlu bir kızgınlık ifadesidir (Çağdaş, 2000, 28). Kişilerarası ilişkilerde uzun süreli ve sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi için bireylerin ben dilini kullanması son derece önemlidir. Bu doğrultuda araştırmanın veri setini oluşturan Yener'in çocuk kitapları aracılığıyla etkili iletişim becerisi unsurlarından biri olan ben diline ait ifadelerin çocuk okura örnek olduğu, ben dilini desteklediği söylenebilir. Ben dili mesajları ile verilen ifadeler kullanılmasıyla çocuk okur; davranışını değiştirmeye, daha dikkatli olmaya yönelir (Navaro, 2002). Ancak incelenen kitaplarda ben diline ait ifadelerin az sayıdaki yer alması, bu iletişim becerisinin değerinin tam olarak yansıtılmadığını düşündürmektedir. Oysa ben diline ait iletişim kalıplarıyla kitaplarda sıkça karşılaşan çocuklar bu ifadelerin doğruluğunu görecektir ve kendisi de günlük yaşamında kullanmaya başlayacaktır. Böylece 21. yüzyıl becerilerinden biri olan etkili iletişim becerisinde de yetkinlik kazanacaktır.

Araştırmada elde edilen sonuçlarından hareketle araştırmacılar, eğitimciler, yazarlar ve yayınevleri için şu öneriler sunulabilir:

- Bu araştırma 2015-2020 yılları arasında Mavisel Yener'in 12 çocuk kitabıyla sınırlı tutulmuştur. Yıl aralığı geniş tutularak ya da başka çağdaş çocuk edebiyatı yazarlarının eserleri ile farklı çalışmalar gerçekleştirilebilir.
- Çocuk kitaplarının çocukların empati becerilerini geliştirmedeki yerini belirlemek amacıyla farklı ülkelerde bu alandaki uygulamaları ele alan karşılaştırmalı araştırmalar yapılabilir.
- Çocuk kitabı üreten yazarların ve bu eserleri yayınlayan yayınevlerinin çocukların etkili iletişim becerilerinin gelişimini destekleyen eserleri üretmeleri, bu eserlerde ben dili, çatışma çözme ve güvenenlik gibi iletişim becerilerine daha fazla yer vermeleri önerilebilir.
- Etkili iletişim becerisine yönelik farkındalık oluşturan kitapların üretilmesi amacıyla yazarların araştırmacılarla pedagoğ, psikolog vb. birçok alan uzmanıyla işbirliği yapmaları sağlanabilir.

- Çocukların gelişim sürecinde yararlı olacağı düşünülen ve etkili iletişim becerilerine yer veren çocuk kitaplarının listeleri bu alanda çalışma yapan uzmanlar tarafından hazırlanıp eğitimciler ve ebeveynlerin faydalanması için rehber olarak sunulabilir.

Kaynaklar

- Acar Voltan, N. ve Öğretmen, T. (2007). Kendini belirleme (güvengenlik) ölçeği geliştirme çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 67-78.
- Açıkalın, A. & Turan, S. (2021). Okullarda etkili iletişim. Ankara: Pegem Akademi.
- Arseven, T. (2005). Mesaj açısından çocuk kitapları. *Hece Dergisi*, (104-105), 46-51.
- Brems, C. ve Johnson, M. E. (1988). Problem solving appraisal and coping style: the influence of sexrole orientation and gender. *The Journal of Psychology*, 123 (2), 187-194.
- Çağdaş, A. (2003) *Ana-baba-çocuk iletişimi*. Eğitim Kitabevi: Konya.
- Cohen, N. J. (2010). The impact of language development on the psychosocial and emotional development of young children. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. <http://www.child-encyclopedia.com/sites/default/files/textes-experts/en/622/the-impact-of-language-development-on-the-psychosocial-and-emotional-development-of-young-children.pdf> (Erişim tarihi: 14.02.2021).
- Çetinkaya, B. (2013). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. A.Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişimde kendini açma*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gençer, Y. (2020). Mustafa Kemal Atatürk'ün sözsüz iletişim yönetimi. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, (6), 39-69.
- Gooden, C. ve Kearns, J. (2013). The importance of communication skills in young children. HDI Research Brief, Summer. <https://www.hdi.uky.edu/wp-content/uploads/2015/03/ResearchBriefSummer2013.pdf> (Erişim tarihi: 24.02.2021).
- Gordon, Thomas (1996). *E. A. E. Etkili ana baba eğitimi* (E. Aksay, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Gönen, M. ve Veziroğlu, M. (2013). *Çocuk edebiyatının genel hedefleri*. M. Gönen (Ed.). Çocuk edebiyatı içinde (s. 1-12). Ankara: Eğiten Kitap.
- Karpı, E. (2010). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kavut, S. (2018). Bir iletişim edimi ve kişilerarası iletişim bileşeni olarak dinleme becerileri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)* 5 (17), 218-229.
- Kılıçarslan, E. (2011). *İletişim kurma becerileri*. İstanbul: Kriter.
- Koç, B., Terzi, Y. ve Gül, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ile kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(1), 369-390.
- McDonald, N. M. ve Messinger, D. S. (2011). The development of empathy: how, when, and why. In J. J. Sanguinetti, A. Acerbi ve J. A. Lombo (Eds.), *Moral behavior and free will: Aneurobiological and philosophical approach* (pp. 333– 359). IF-Press.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Ayraç Kitabevi.
- Odyakmaz, N. A. ve Acar, N. (2008). *İletişim sözlüğü*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Özdemir, Ali (2021). *Beden Dili Etkili İletişim Etkili Konuşma*. Ankara: Altınpost Yayıncılık.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Sprecher, S., Treger, S. ve Wondra, J.D. (2012). Effects of self-disclosure role on liking, closeness, and other impressions in get-acquainted interactions. *Journal of Social and Personal Relationships*. 1-18. doi: <http://dx.doi.org/10.1177/0265407512459033>
- Solak, Ö. (2012). Aytül Akal'ın "babam duymasın" adlı öyküsündeki çatışma yapısının çocuğa göreliği. *V. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Aytül Akal Sempozyumu*, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Şimşek, T. (2012). *Kuramdan uygulamaya çocuk edebiyatı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Tuğrul, B. ve Feyman, N. (2006). *Okul öncesi çocuklar için hazırlanmış resimli öykü kitaplarında kullanılan temalar*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Bildiri Kitabı, 387-392.
- Uz, Baş, A. (2013). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası İlişkiler ve İletişimde Güvengenlik*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yakar, Y. M. ve Yılmaz, O. (2015). Beyazbulut dergisinde yer alan kurgusal metinlerdeki karakterlerin çatışmaları çözme biçimleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 57-66.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Onbirinci Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yüksel-Şahin, F. Y. (2013). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. A.Kaya (Ed.), *İletişim becerilerine genel bir bakış*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;
 Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
 2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedir.
 3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.
 4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
-